

MEMLEKET PENCERESİ

Sizden Gelen

Her Metin

2

31 Mayıs

2021

E-Dergi

- Lozan Antlaşması'nın Türk Tarihindeki Yeri ve Önemi / **Ali ÖZKARDEŞ**
- **BEKİR SAMİ BEY / Oya TUĞCU**
- Cihanbeyli "Cihana Değer Beyler Memleketi" / **İbrahim HİMMETOĞLU**
- Fethedilenlerin Gözüyle Anadolu'nun Fethi / **Mustafa AK**
- **NOGAY ORDASI'NDAN RUS YAYILMACILIĞINA, AKTOPRAKLARA GÖÇTEN BUGÜNE NOGAY TÜRKLERİ / Dilek ARSLAN**

KUNYE

Memleket Penceresi Bölümü Editörü:
İrem Ceren Çakır

Çeviri Editörü:
Tuğba Aydoğan

Video Editörü:
Suna Tuba Türkddoğan

Grafik ve Tasarım:
Aleyna Çınarpınar

Son Okuma:
Gamze Köse

Son Okuma:
Umut Bank Ustabulut

Tarih Editörü:
Ayşe Ayçiçek

İdari İşler:
Cansel Atalay

Danışman:
Cem Arslan

Koordinasyon: İletişim, çeşitli destek ve abonelik için
Furkan Bayrak dergi1071@gmail.com

0555 019 39 16

İÇİNDEKİLER

1-CİHANBEYLİ “ CİHANA DEĞER BEYLER MEMLEKETİ”	1
2-BEKİR SAMİ BEY	3
3-LOZAN ANTLAŞMASI’NIN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ.....	5
4-FETHEDİLENLERİN GÖZÜYLE ANADOLU’NUN FETHİ	7
5-NOGAY ORDASI’NDAN RUS YAYILMACILIĞINA, AKTOPRAKLARA GÖÇTEN BUGÜNE NOGAY TÜRKLERİ.....	8

CİHANBEYLİ “CİHANA DEĞER BEYLER MEMLEKETİ”

İbrahim HİMMETOĞLU

İnsanların hayatında dönüm noktaları var mıdır? Evet desem kanıtlayamam, ama kendimden örnekler verebilir; beni etkileyen pek çok olay veya kişiden söz edebilirim. Aslında bu durum konuya göre de değişir. Tanıdığım her insan, gittiğim her yaşam alanı, yaşadığım hemen her olay, benden bir şeyler alıp götürmüştür. Bazen yerine daha güzellerini koyup gitmiştir. Bazı zamanlar ise koparırcasına alıp götürmüştür. Dođup büyüdüğüm yerleşim yerinin, üniversitede okuduğüm şehrin, görev yaptığım şehirlerin, gezdiğüm yerlerin; tüm bu süreçte tanıdığım insanların ve yaşadığım olayların muhakkak ki kattıkları ya da alıp götürdükleri olmuştur. Benden aldıkları mı? Kimi zaman cahilliğimin bir kısmı, kimi zaman düşüncelerimin bazıları, kimi zaman sevdiklerimi... Kattıkları mı? Yazsam roman olur ama ben sizler için sadece bir örnek anlatacağım.

Konuya geçmeden evvel biraz geçmişe gidelim mi? Yıl 2009. Ankara’da bahar, artık yerini yaza bırakmıştı. Üniversite 1. sınıfı tamamlamıştım. Yaz tatili başlayınca Konya’daki ablamı ziyaret etme kararı aldım. Hem ablamı göreyim hem de Mevlana Hazretleri’ni makamında ziyaret edeyim dedim. Ankara üzerinden Konya’ya gidecektim. O yıllarda yolculuk yaparken “üniversite bitince acaba nerde öğretmenlik yaparım?” diye düşünür, geçtiğim şehirleri de şöyle bir süzerdim. Otobüs Ankara’dan yola çıktı. Gölbaşı’nı geçtik. Bozkırın rengini net olarak görmeye başladım. Otobüs ilerledikçe bölgenin “tahıl ambarı” olduğuna bizzat şahit oldum. Kulu’da duran otobüs penceresinden etrafi izledim. “Ankara’ya da yakınmış, buraya atansam keşke” diye içimden geçti. Yolculuk devam ettikçe gökyüzünün rengiyle yeryüzünün renginin, yani sadece iki rengin, ahengini doyasıya yaşadım. Cihanbeyli’de yolcular indi sonrasında da Konya’ya vardık. O an zihnimde yoğun bir his yaşadım. Ankara ve Konya’nın hemen hemen ortasında yer alan

Cihanbeyli aklıma geldi. Akrabalarımın önemli bir kısmının yaşadığı Ankara’ya ve yine pek çok akrabamın yaşadığı Konya il merkezine yakın olması daha da cezp etti beni. "Burası bana nasip olur mu?" dedim. Zaman geçti mezun oldum, ilk atamam Doğubayazıt’a yapıldı. Dört yıl kadar orada görev yaptıktan sonra tayin vakti geldi. Ankara’yı merkez alarak bir daire çizdim ve o daire içerisinde açık olan kurumların hepsini tercihime yazdım. Konya’dan altı kurum vardı. Sekiz yıl önce hayal ettiğim, hatta bir Ramazan ayı gecesinde oraya atandığımı rüyamda gördüğüm Cihanbeyli’ye tayinim yapıldı.

Cihanbeyli, Türkiye’nin en büyük yüzölçümüne sahip olan Konya ilinin bir ilçesidir. Ayrıca ülkemizin yine yüzölçümü bakımından en büyük ilçesi Cihanbeyli’dir. İlçede ilkbahar yağışları ile yeşeren, yaz döneminde sararıp kuruyan bozkır bitki örtüsü var ve karasal iklim şartları yörede kendini ziyadesiyle hissettirir. Yaz kuraklığı son dönemlerde daha belirgin bir şekilde yaşanıyor ama kamu kurumları ve ilçe halkının özverisi ile yaz döneminde Cihanbeyli’ye giderseniz

Çevresine göre doğal olmayan yeşilin biraz daha hâkim olduğunu görürsünüz. Cihanbeyli platosu üzerinde yer alan ilçede doğal zenginlikler göz ardı edilemeyecek kadar değerlidir. İlçede yer alan Celil Boğazi’nde Peribacası oluşumları görülesi yerlerden. İlçe’nin Tuz Gölü’ne yakın olan kesimleri, dünyada flamingoların kuluçkaya yattığı önemli sulak alanlarından bir tanesidir. Bu da ilçenin doğal güzelliklerine güzellik katıyor. Temmuz ayında bölgeyi ziyaret ederseniz kuşların güzelliklerini daha net görebilirsiniz. Bütün bu güzelliklerin yanında -aslında sadece bir yıl kadar yaşamama rağmen- Cihanbeyli benim ikinci memleketim gibidir...

Göreve başlamak için evrakları teslim etmek üzere İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’ne gittim. İşlemlerim bitince Hükümet Konağı çıkışında, karşı binada bir tabela gördüm; “Cihanbeyli Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı...”

Çok durmadım ilçede ve vatani görevimi yapmak üzere Ankara’ya oradan da KKTC’ye gittim. Askerlik vazifemi tamamlayınca tekrar

Cihanbeyli’de göreve başladım. İlk gün -daha sonra cihana değer beyler olarak adlandırdığım- insanlarla tanıştım. Hüseyin Başkan, Bülent Hoca, Fevzi, Emre, Arda Ağabey, Bayram Başkan, İlyas Ağabey ve diğerleri... Ülkü Ocakları’nın ilçedeki erleri... Hepsiyile ocak ziyareti sonrasında tanıştım. Bu isimler bende çok değerli. Neden mi? Anlatayım. Beni ilk kez görüyorlar. İlk muhabbet ortamında, sanki yanlarından dün ayrılmışım gibi samimi ve içten bir şekilde sohbet etmeye başladılar. Birinin derdi hepsinin derdi, birinin mutluluğu hepsinin mutluluğu... Öyle bir samimiyet vardı ki yapmacık olmanız imkânsızdı. Çok geçmedi ve bir baktım birimizin derdi hepimizin derdi oldu. Mutluluğumuz da ortak olmaya başladı. Gündüz herkes işindeydi. Akşam olunca bir çay ortamında buluşup sohbet ediyorduk. Çoğu zaman işlerimi askıya alıp, uykumdan taviz verip sohbet ortamına koşuyordum. Öyle sıcak bir muhabbet atmosferi vardı ki günün yorgunluğu geride kalıyordu. Cihanbeyli görev yerimdi. Yeni bir yerleşim yeri, yeni insanlar katmıştı. Öğretmen arkadaşım çok azdı. -Cihana değer beylerden sadece Bülent Ağabey öğretmen.- Gerçi aramızda meslek muhabbeti hiç olmadı. Ortak gayemiz, muhabbetimizin her daim ana teması “vatan” idi. Çok şey öğrettiler bana. Hiç yabancılık çekmedim. Çabuk benimsedim onları ve onlar sayesinde Cihanbeyli’yi. Farklı bir memleketten gelen ve yine farklı bir şehre gidecek olan birini bu denli içlerine almaları normal midir? Aslında bu topraklarda evvelden beri olan bir durumdur bu. Ancak zaman geçtikçe bu tür insanların sayısı azalıyor. İşte bu sebepten ötürü böylesi insanlar değer kazanıyor. Onları bende değerli kılan sadece bu özellikler değil elbet. Çevremde yer alan “Benim gibiler işte” diyebildiğim az sayıdaki insanlardandır onlar.

İşte hayat serüveninde nasip olan yeni bir ortamın bana kattığı insanlar ve bende oluşturduğu değer, bir örnek olarak bu şekilde anlatılabilir. Bir gün yolunuz Cihanbeyli’ye düşerse ya da oradan geçerseniz, imkânınız ve zamanınız müsaade ederse yukarıda bahsettiğim yerleri gezin derim. Canınız muhabbet etmek isterse cihana değer beylerin isimlerini kime sorsanız gösterirler. Onlar adına sizleri ben davet ediyorum. Gidip oraları

Görmeniz, doğallığın ve muhabbetin hazzına ermeniz dileğimle...

BEKİR SAMİ BEY

Oya TUĞCU

Kuzey Kafkasyalı Musa Kunduh Paşa'nın oğlu Bekir Sami Bey, 1867 de Osetya'da doğdu. Mekteb-i Sultani'yi (Galatasaray Lisesi) bitirdi. Paris'te siyasal bilgiler okudu. Kurtuluş Savaşı'nın hemen başında Mustafa Kemal'in bağımsızlık hareketine katıldı. 1919'da Erzurum Kongresi'nde ve Sivas Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'de yer aldı. Bekir Sami Bey 12 Ocak 1920'de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Amasya milletvekili olarak girdi. Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasının ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katıldı. 3 Mayıs 1920'de Mustafa Kemal başkanlığında kurulan ilk Ankara hükümetinin Hariciye vekili (Dışişleri bakanı) oldu. 20-22 Ekim 1919'da İstanbul Hükümeti ile yapılan Amasya Mülakatı'na, Mustafa Kemal ve Rauf Bey ile birlikte Heyeti Temsiliye üyesi olarak katıldı. Ağustos 1920 de Moskova'da Lenin ve Çiçerin ile görüşmelerde bulunan Türk heyetine başkanlık etti.

TBMM bünyesinde oluşturulan ilk hükümetin Dışişleri bakanı olarak Sovyetler Birliği'ne ve Londra Konferansı'na giden heyetlerin başkanlığını yapmıştır. Konferansta Ankara Hükümeti'ni Bekir Sami Bey İstanbul Hükümeti'ni ise Sadrazam Tevfik Paşa temsil etti. Konferans sırasında Türkiye'nin tek temsilcisinin Ankara Hükümeti olduğunu söyleyen Sadrazam Tevfik Paşa sözü Bekir Sami Bey'e bıraktı. Bunun üzerine İtilaf Devletleri her türlü görüşmeyi TBMM heyeti ile yaptı. TBMM delegeleri, Misakı Milli'ye dayanarak Sevr Antlaşması'nı hiçbir şekilde kabul etmediklerini dile getirdiler. Şiddetli tartışmalardan sonra konferans sonuç alınamadan dağıldı. Bekir Sami Bey Londra Konferansı'nın dağılmasından sonra savaş esirlerinin karşılıklı geri verilmesi ile ilgili olarak 11 Mart'ta Fransızlarla, 12 Mart'ta İtalyanlarla ve 16 Mart'ta

Britanyalılarla ayrı ayrı antlaşmalar imzaladı. TBMM tarafından onaylanmayan bu antlaşmalar hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Londra Konferansı sonuç alınamamasına rağmen İtilaf Devletleri'nin TBMM'yi tanımaları açısından diplomatik bir başarıydı. Bekir Sami Bey Ankara'nın onayını almadan yaptığı bu antlaşmalar nedeniyle 8 Mayıs 1921'de Dışişleri bakanlığı görevinden istifa etti. İstifa öncesinde ve sonrasında TBMM genel kurulunda heyet içerisinde yer alan diğer yetkililerin ağır eleştirilere uğraması üzerine her türlü sorumluluğun kendisine ait olduğunu hiçbir yetkilinin sorumluluğunun bulunmadığını ifade ederek heyetinde görev alan insanların zarar görmesine engel olarak örnek bir davranış göstermiştir.

6 dil bilen Bekir Sami Bey, Avrupa devletleri nezdinde itibarı ve saygınlığı olan bir yöneticiydi. Bekir Sami Bey bir yandan Türkiye'nin bağımsızlığı için çalışırken diğer taraftan da Kafkasya'nın bağımsızlığı için mücadele etmiştir.

Londra'da 12 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında yapılan Ortadoğu Konferansı'nda bu tezin savunuculuğunu yapmıştır. İstanbul'da kurulmuş olan "Şimali Kafkas Cemiyeti" ve "Şimali Kafkas Göçmenleri Komitesi" gibi Kafkas göçmen sorunlarını iyi bilirdi. Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyaret sırasında Osetya yetkilileri ile eski bir Oset soylusu olarak yapmış olduğu görüşmelerin mana ve mahiyetini bilmesi mümkün olmayan Rıza Nur tarafından haksız olarak eleştirilere muhatap kılınmıştır.

TBMM'nin ilk dönemlerinde iki dönem Tokat milletvekilliği yapmış olan Bekir Sami Bey Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer almıştır. İzmir Suikastı nedeniyle bu partinin tüm üye ve kurucularının yargılanması sırasında yargılanmış ve beraat etmiştir. Bu olay kendisini çok üzdüğü için aktif siyasetten 1927'de

ayrılıp köyünde sessiz yaşamayı tercih etmiştir. 1933'te İstanbul'da vefat etmiştir.

Kaynakça:

AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 2000.

ÖZTOPRAK, İzzet, "Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in İstifası Meselesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 25, Ankara 1992.

GÜRLER, Hamdi, *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami Günsav*, (Mayıs-Haziran 1919), Ankara 1994.

ÜNSAL, Muhittin, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1994.

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Ali ÖZKARDEŞ

Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ve toprak bütünlüğünün temelini oluşturan en önemli hukuki belgedir. Millî Mücadele Dönemi'nde, Türk Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlarını karara bağlamak amacıyla toplanan Lozan Konferansı, ülkelerin karşılıklı taleplerini dile getirildiği ortam bakımından bir pazarlık sürecidir. Bu görüşmelere Türk tarafını temsilen İsmet İnönü gitmiştir. Konferansta yürütülen görüşmelerde Osmanlı borçları, Batı Trakya, Boğazlar, Azınlıklar, Patrikhane ve Musul gibi konu başlıklarının yanında yıllardır süregelen irili ufaklı birçok sorun da görüşülmüştür. Bu antlaşmaya geçmeden önce Lozan'a giden süreç hakkında bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmış ve savaşın sonunda şartları son derece ağır olan Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 7. ve 24. maddesi ne kadar ağır şartlar içerdiğinin bir özetidir. 7. madde İtilaf Devletleri güvenliği tehdit edecek bir durumda istedikleri stratejik bölgeyi işgal edebileceklerdir. 24. madde ise İtilaf Devletleri, Vilayet-i Sitte' de (Erzurum, Elâzığ, Van, Sivas, Diyarbakır, Bitlis) karışıklık çıktığı takdirde bu iller işgal edilebilecektir. İşte böylesine ağır şartlar içeren antlaşmanın imzalanmasından sadece dört gün sonra 3 Kasım 1918'de ülkenin dört bir yanında İtilaf Devletleri'nce işgaller başladı. İşgallerden sonra aldığı görevle Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal Paşa önderliğinde işgallere karşı milli bir direniş hareketi başlamıştır. Dört yıllık bir Millî Mücadele'nin ardından bağımsız ve yeni bir Türk Devleti kurulmuştur. Yunan kuvvetlerinin Türk Devleti karşısında mağlup olması sonucu Müttefik devletler (İngiltere ve Fransa) Türkiye nezdinde

barış istemiş ve 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalanmıştır.

Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın ardından Müttefikler, Türkiye ile bir barış antlaşması yapılması için 27 Ekim'de İsviçre'nin Lozan kentine davet edilmiştir. Bu barış antlaşması daha önce Osmanlı Devleti'yle imzalanan Sevr Barış Antlaşması'nı da geçersiz kılacaktır. Osmanlı Devleti'yle imzalanan ve adına barış antlaşması dedikleri Sevr Antlaşması incelendiğinde aslında barıştan daha çok bir paylaşım antlaşması olduğu görülmektedir. İzmir, Ege Bölgesi, Doğu Trakya, Batı Anadolu Yunanlılara; Mardin, Maraş, Adana, Urfa, Antep, Suriye Fransızlara; Güneybatı Anadolu, Antalya, Konya, Muğla İtalyanlara; Arabistan, Musul ve Irak İngilizlere bırakılacaktır. Osmanlı Devleti'ne ise İstanbul ve çevresi ile Anadolu'nun küçük bir bölümü bırakılmıştır.

Antlaşmanın bu maddeleri bile bize Lozan'da neler kazandığımızı açıkça göstermektedir. Bu nedenle Lozan Antlaşması'nın eleştirisi yapılırken tarihi tahliller ve analizlerde Sevr Antlaşması unutulmamalıdır. Bu arada Müttefikler Lozan görüşmelerinde ikilik çıkartmak amacıyla Ankara Hükümeti'nin yanında fiilen hiçbir hükmü olmayan İstanbul Hükümeti'ni de çağırılmışlardır. Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle Dr. Rıza Nur Bey (Türkiye'nin ilk Maarif Vekili) ve arkadaşlarının saltanatın kaldırılması için hazırladıkları kanun teklifi 1 Kasım 1922 tarihinde meclis tarafından kabul edilmiştir. Saltanatın kaldırılmasıyla müttefiklerin meydana getirmek istedikleri ikilik planı da böylece suya düşmüştür.

TBMM'nin bir diğer gündem maddesi de Lozan Konferansı'na kimin gideceğidir. Rauf Orbay, Yusuf Kemal Bey, Fethi Bey ve Kazım Karabekir gibi Millî Mücadele'nin önemli isimleri öne çıkmıştır. Özellikle Rauf Orbay Mondros Mütarekesi'nin izlerini silmek ve kendisine yapılan eleştirilere cevap vermek amacıyla konferansa katılmak istemiştir. Fakat Mustafa Kemal Paşa, Mudanya görüşmelerindeki başarısından dolayı İsmet Paşa'nın başkanlığında

bir heyetin seçilmesini önermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu önerisinin ardından Dışişleri Bakanı sıfatıyla İsmet İnönü, Dr. Rıza Nur ve Hasan Saka Bey, Lozan görüşmelerinde Türkiye'yi temsil etmişlerdir. Lozan'a katılan Türk heyetinden iki konuda taviz verilmemesi istenmiştir. Bu konular Anadolu'da bir Ermeni yurdunun kurulması ve kapitülasyonlardır. Lozan Konferansı iki kısım şeklinde sürmüştür. 20 Kasım'da Uşi Şatosu'nda başlayan ilk görüşmelerde Osmanlı borçları, sınırlar, boğazlar, Musul, azınlıklar, yabancı okullar, Fener Rum Patrikhanesi ve kapitülasyonlar olmuştur.

Konferansa katılan devletler: İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya; bütün görüşmelere davet edilenler: ABD, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yunanistan; Boğazlarla ilgili görüşmelere Sovyet Rusya, kapitülasyonlar ve bazı borçlarla ilgili görüşmelere Belçika ve Portekiz katılmıştır. Konferansta çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle 4 Şubat 1923'de kesintiye uğramıştır.

23 Nisan 1923 tarihinde tekrar başlayan konferans, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması ve diğer belgelerin de imzalanmasıyla sona erdi. 143 madde ve dört bölümden oluşan Lozan Barış Antlaşması, 23 Ağustos 1923 tarihinde TBMM'de yapılan oylamayla on dört ret oya karşın iki yüz on üç oyla kabul edilip, onaylanmıştır.

Lozan Barış Antlaşması'nın Türk tarihi açısından yeri ve önemi son derece mühimdir. Türk tarihinde eşsiz bir yeri olan Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla Türk Milleti yıllardır süregelen savaşlar dönemini sona erdirmiştir. Kapitülasyonlar, Düyun-ı Umumiye ve diğer tüm sorunlarla birlikte Osmanlı Devleti de tarih sahnesinden ayrılarak, yerini yeni Türk Devleti'ne bırakmıştır.

Bu antlaşma bağımsız ve milli bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisini dünyaya kabul ve tescil ettirdiği bir belge olmuştur. Lozan Antlaşması'nın, Türk milleti için ne ifade ettiği uluslararası hukuk açısından da bilinmektedir. Bu antlaşmanın daha iyi anlaşılabilmesi için

antlaşmanın imzalandığı devrin şartlarını iyi bilmek gerekmektedir. I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri'yle imzalanan antlaşmalar ve bilhassa 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'yla karşılaştırılmalı ve günün koşulları içinde değerlendirme yaparak Lozan Antlaşması'na bakmak gerekmektedir. Sonuç olarak Lozan Antlaşması, Mustafa Kemal Atatürk'ün de ifade ettiği gibi Türk Milleti aleyhine asırlardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması'yla tamamlandığı zannedilen büyük bir suikastın yıkılışını ifade eden bir vesikanın yırtılıp atılışdır.

Kaynakça:

ARI, Kemal, *Başlangıçtan Günümüze Türk Devrim Tarihi*, Zeus Kitabevi, 2013.

AKYOL, Taha, *Bilinmeyen Lozan*, Doğan Yayıncılık, 2014.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Yakamoz Kitap 2016.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Tek Adam (1922-1938)*, C. III, Remzi Kitabevi, 2011.

ERHAN, Çağrı, *Yaşayan Lozan*, T. C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2003..

ŞİMŞİR, Bilal, *Lozan Günlüğü*, Bilgi Yayınevi, 2014.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, C. I, Bilgi Yayınevi, 2017.

FETHEDİLENLERİN GÖZÜYLE ANADOLU'NUN FETHİ

Mustafa AK

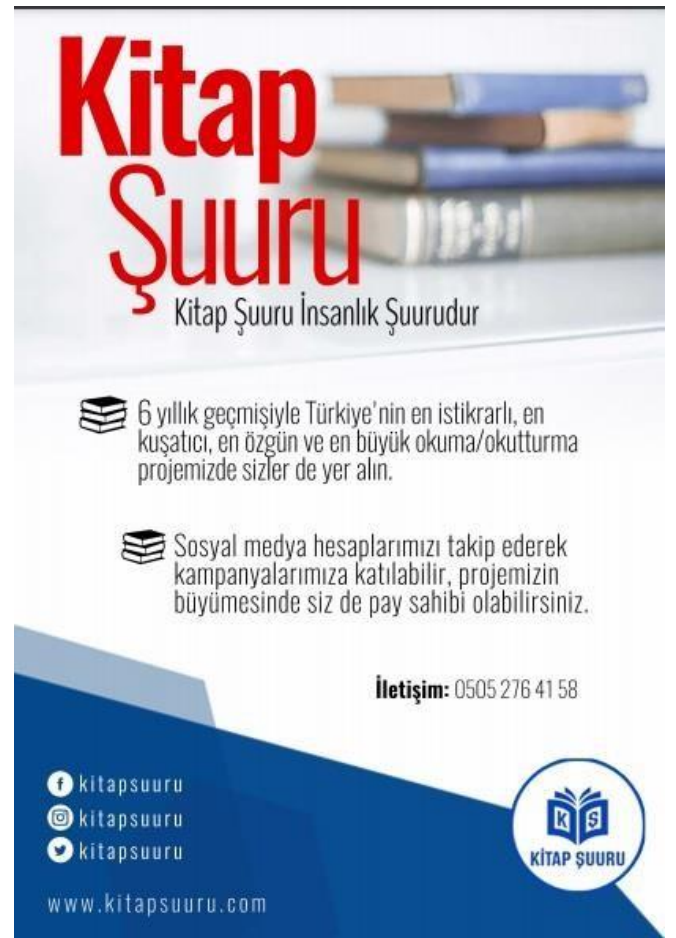
Bu yazımda Prof. Dr. İbrahim Tellioglu'nun başlıkla aynı ismi taşıyan eserinin tanıtımı yapılacaktır.

Tarihçiliğimizde kültür tarihine ağırlık verelim cümleleri sıklıkla duyulsa da her daim ağırlık siyasi tarihte olmuştur. Siyasi tarihteki genel kural ya da olaylar, tarihçinin bulunduğu devletin gözüyle ya da galiplerin gözüyle anlatılır. Kimse mağlupların düşüncelerini sormaz; çünkü sonuç bellidir. İşte, Prof. Dr. İbrahim Tellioglu'nun yazımın başlığı ile aynı adı taşıyan eseri, fethedilenlerin gözüyle Anadolu'nun fethini anlatıyor; kime göre biz neyiz sorusunun cevabına kapı aralıyor.

Anadolu'nun fethi ile ilgili birçok Ermeni, Gürcü, Rum ve Süryani kaynakları mevcuttur. Her millet dünya tarihini etkileyecek bu olayı kendi cephesinden anlatmıştır. Mesela bizim kaynaklarda tek satırla geçirilen bir olay, bu kaynaklarda detaylı biçimde anlatılabilir. Olayın olduğu coğrafya da ilgili kaynakların oluşumu için önemli bir etken olarak kabul edilebilmektedir. Mesela Bizanslı bir tarihçi için doğudaki Türk fetihleri alakasız bir olayken, Ermeni bir tarihçi de Miryokefalon Savaşı ile ilgilenmeyebilir. Kaynakların tarafsızlığı siyasi duruma göre değişir. Ermeni tarihçiler din adamı kökenli olduğu için Hıristiyanlık bilinci daha yüksektir. Bu durum Rum, Gürcü ve Süryani sıralamasıyla değişir. Ermeni tarihçiler ilk fetihleri kıyamet ile ilişkilendirirken Melikşah için adil veya fatih unvanları verebilirler. Çünkü Selçuklular düzeni sağlayınca Ermenilere adaletle muamele etmişlerdir. Aynı dönemin Bizanslı tarihçileri kısmen daha objektif bakabilirler. Ayrıca kaynakların birinin hanedan üyesi tarafından yazılmış olması, bilgilerin detayını artırır. Son

olarak Ermeni tarihçiler Haçlı Seferleri'ni ilk başlarda sevinçle karşılamışlardır. Bu durum adaletle muamele görseler bile Hıristiyanlık bilincinin tarih yazımını etkilediğini göstermektedir. Sonraki süreçte Haçlıların kötü tavırları Ermenilerin bu düşüncelerini etkilemiştir.

Özetle tarihçilik, hiçbir zaman objektif olamaz ve olmayacaktır. Din, dil, mezhep ve siyasi görüşler tarihçiliği etkilemektedir. Bize düşen ise mevcut kaynakları kullanırken tarihçiyi ve yaşadığı ortamı iyi okuyup değerlendirme yapmaktır.

Kitap Şuuru
Kitap Şuuru İnsanlık Şuurudur

6 yıllık geçmişle Türkiye'nin en istikrarlı, en kuşatıcı, en özgün ve en büyük okuma/okutturma projemizde sizler de yer alın.

Sosyal medya hesaplarımızı takip ederek kampanyalarımıza katılabilir, projemizin büyümesinde siz de pay sahibi olabilirsiniz.

İletişim: 0505 276 41 58

www.kitapsuuru.com

NOGAY ORDASI'NDAN RUS YAYILMACILIĞINA, AK TOPRAKLARA GÖÇTEN BUGÜNE NOGAY TÜRKLERİ

Dilek ARSLAN

Nogayların teşekkülü, eski Türk kabilelerine (VI.-VIII. yy), Peçenek (IX.-XI. yy), Kıpçak-Kuman (XI.-XIII. yy) ve Nogay Ordası'na (XIV.-XVI. yy) dayanır.

Altın Orda Devleti'nden ayrılan Nogay Ordası, Tatar devletleri içinde nüfus itibariyle en kalabalık ve en güçlü olanlardan biridir ve Kıpçaklardan oluşmaktadır.¹ Ünlü Türkolog Ord. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, “*Nogay, Cengiz Han'ın torunlarından Berke Han'ın başkumandanı olan Nogay Han'ın kurduğu birliğin etrafında toplanan Türk Tatarlara verilen addır.*” demektedir.

Nogay ismi, Nogay Han'a izafeten adlandırılmışsa da onun yaşadığı döneme rast gelmemektedir. Nogaylar, Kafkasya'da yer alan Türk boyları arasında sayılsa da günümüzde yaşadıkları, özerk bir bölge veya cumhuriyetleri yoktur.² 2003-2006 yılları arasında Nogaylar hakkında yaptığım saha araştırmaları sırasında yaşlılarla yaptığım sohbetlerde, “*Bizim atalar kayerden kelgenler? (Atalarımız nereden geliyorlar?)*” diye sorduğum zaman, aldığım cevap hep şu olmuştur: “*Moskov'dan!..*”.

Bu sürecin gelişimine dair tarihin sayfalarını bir karıştıralım:

16. yüzyıldan itibaren Nogaylar, buldukları yerlerde göçebe halinde yaşamaktaydılar. Hatta Kırım Hanı Sahip Giray, onların yerleşik hale geçmelerini teşvik etmiştir. Zaman zaman Kırım Hanlığı'nın ve Osmanlı Devleti'nin ordusuna katılmışlardır. Yine bu dönemde Kazaklar, Kırgızlar, Karakalpaklar ile sıkı bağlar kurmuşlardır. Bu döneme, bazı Orta Asya Türk

halklarının destanlarında da Nogay Vakti (Çağı) denilmiştir.³

“YAYILMACI RUS POLİTİKASI, NOGAYLARIN TAMAMEN İMHA EDİLMESİNİ İSTİYORDU...”

Ancak, 18. yüzyıla gelindiğinde parça parça Rus hâkimiyetine geçtiklerini görüyoruz. İlk olarak Yedisan-Bucak Nogayları, Rus baskılarına dayanamayıp onların hâkimiyetine girmek zorunda kalmışlardı.⁴ Özellikle, 18. yüzyıl tarihte Rusya'nın yayılmacı politikalarının hayli hız kazandığı bir dönem olmuştur. Bu politikanın temelinde, Rusya'nın Karadeniz'deki konumunu güçlendirmesi yatıyordu. Bunun için Nogayların sürülmesi, esir edilmesi değil; tamamen imha edilmesi kararlaştırılmıştır. General Potemkin'in emrinde Mareşal Aleksandr Suvorov (diğer adıyla Nogay Kasabı), 1 Ekim 1783'te Nogayları kıyıma uğrattı. Bu olay neticesinde geriye kalan Nogaylar, Kafkasya'nın Karadeniz sahillerinden Kabardey topraklarına kadar uzanan Osmanlı hâkimiyetindeki bölgenin idarecisi Ferah Ali Paşa'ya sığınarak Osmanlı topraklarına yerleşmek istediklerini belirtmişlerdir. Böylece Kafkasya çevresinde yer alan Nogay Türklerinin yerleşik hayatları başlamıştır.⁵

“FERAH ALİ PAŞA'NIN BÖLGE HALKINA YAKINLIĞI SONUCU BÖLGEDE İSTİKRAR SAĞLANMIŞTIR”

Ferah Ali Paşa'nın bölge halkına yakınlığı sonucu bölgede istikrar sağlanmıştır. Bölge halkı, Osmanlı ile Rusya arasında geçen savaşlarda her dönem Osmanlı'nın yanında yer almıştır. 19. yüzyıla kadar Osmanlı'ya bağlılıklarını dile getirerek Rusya'ya karşı direnç gösterip, Rusya'nın moral ve ekonomik çöküşüne sebep olmuşlardır. Yine bu yüzyıl itibariyle bölge halkı daha fazla direnemeyerek “Ak topraklar” dedikleri Osmanlı topraklarına göçe başlamışlardır.

NOGAYLAR VE DEST-İ KIPÇAK HAVZASINDA OSMANLI HÂKİMİYETİNİ SONLANDIRAN YILLAR

Osmanlı Devleti için “Rus meselesinin” başlangıcı Rusların 1550'de Kazan Hanlığı'nı, 1556'da

Astarhan Hanlığı'nı işgaliyle başlamıştır.⁶ bu işgaller sırasıyla İdil, Volga, Kırım, Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Sibirya ve Türkistan'a kadar ulaşmış ve nihayet Sovyet döneminde İstanbul Boğazı'nda üs ve Kars-Ardahan'ın talep edilmesine kadar dayanmıştır.⁷

Ruslar, 1696'da Azak'ı alarak Karadeniz'e girdiler.⁸ 1712'de Hazar Denizi'ne girdiler. 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi ile Kırım işgal edildi ve 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı. 1828-1829 yıllarında yapılan savaşlar sonunda Edirne Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Bâb-ı Âli (Osmanlı Devleti), Kafkasya'daki bütün haklarından vazgeçmiştir.⁹

Nogayların göçlerinin tek sebebi sadece yukarıda belirtilen Osmanlı-Rus savaşları değildir. Rusya'nın işgalinde kalan topraklardan Anadolu'ya yönelik göçlerin ana nedeni bu devletin genişleme amacına uygun olarak takip ettiği siyasî-ekonomik-kültürel baskı politikasıdır. Panslavizm, Çarlık ve Ortodoksluk çatısı altında asimilasyon faaliyetleri; Türklerin elinden verimli toprakların alınıp buralara Rus göçmenlerin yerleştirilmesi, Müslümanlara haksız vergi uygulaması gibi ekonomik ve sosyal baskılar, her daim Osmanlı'ya bağlılığını gösteren yöre halkının Ruslar tarafından sürgün edilmesi ve yapılan katliamlar, psikolojik baskılar, Ermenilerin baskıları vs... Rusların yıldırma politikasında Türklere yapılan ve sonuçta onları göçe zorlayan faaliyetlerdir.¹⁰

Ayrıca Ruslar, 20. yüzyıla girdiğimizde de böl-yönet anlayışına uygun olarak Türk topluluklarını küçük alt gruplara ayırmış; böylece Türkleri daha kolay denetleyebileceklerini umut etmişlerdir.¹¹ Bu baskılar neticesinde yaşanan göçler, 1856-57 Kırım Savaşı sonucunda başlayıp 1900'lü yılların başına kadar inişli çıkışlı seyretmiştir.

2003-2006 yollarında yaptığım saha çalışmasında yaşlılarımızla yaptığım röportajlarda atalarının göç sebeplerini şöyle anlatmışlardır:

“Rusya'dan kelgenlerine sebep; komünist rejim bashyagı vaqit, Müslümanlarga baskı etkenleri

zamanda Nogaylardin birazını Sibirya'ga sürgenler. Qalğanlarga da: “Ya qalınız ya ketiniz, serbestsiniz.” dengende bunlar, serbest bolup şatırlarımın, cıqlarımın, davarlarımın qonup köşüp mında kektenler.”¹²

“Üş gardaş, Aktopraklarga kelmek işün Osmanlı'ga müracaat etgenler. Osmanlı, o zamanda köş kabul etbeydiken. Eki sene bekledikten soñ: “Malı da mülkü de batsın; biz ballardı kurtarayık, Aktopraklarga atayık ballardı.” dep eki sene soñra izindi alıp İstanbul'ga 50 üy bolup kelgenler.”¹³

“Orada komünist rejimden şeginip, kop zahmetler şegip kelgenler. Mında medrese aşyaq, ballardı okutuyak bolup kelgenler.”¹⁴

(Rusya'dan gelmelerine sebep, komünist rejimin başladığı ve Müslümanlara baskı uygulamaya başladığı dönemde, Nogayların bazılarını Sibirya'ya sürdüler. Kalanlara da ‘ya kalın ya da gidin. Serbestsiniz’. Dediler. Sonrasında onlar, çadırları ile, atları ile ve tüm hayvanları ile göçerek buraya geldiler.

Üç kardeş, Aktopraklara(Türkiye) gelmek için Osmanlı'ya müracaat ettiler. Osmanlı, o dönemde göç edenleri kabul etmemişti. İki sene bekledikten sonra, ‘Malı da mülkü de batsın, ailemizi, çocuklarımızı kurtaralım, Aktopraklara götürelim çocuklarımız’ diyerek çok zorluklarla izin alarak İstanbul'a 50 hane olarak geldiler...

Orada komünist rejimden çekinip çok zahmetler çekip gelmişler burada okul açarak çocukları okutmak için gelmişler.”

Dipnotlar

1. Ramazan Kereytov, Nogayların Etnogenezine Dair Bazı Meseleler”, çev. Hakan Kırımlı, S. 227, ss. 9-11.
2. Nesrin “Nogay Türkleri”, *Türkler*, C. 20, YTY, Ankara 2002, ss. 556-557.
3. Güllüdağ, “agm”, s. 558.
4. Güllüdağ, “agm”, s. 558.
5. Ufuk Tavkul., “Kafkasya ve Çevresindeki Türk Toplulukları”, *Türkler*, C. 20, YTY, Ankara 2002, s. 505.
6. Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, TTK, Ankara 2018, s. 28.

7. Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, TDV Yayınları, Ankara 2012, s. 31.
8. Kezban Acar, “Kafkasya’da Rus İstilası ve Direniş Hareketleri”, *Türkler*, C. XVIII., YTY, Ankara 2002, s. 490. [01:05, 16.04.2020] Dilek Abla Arslan: 9. Bice, *age*, s. 44.
9. (Daha fazla bilgi için bkz: Süleyman Erkan, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908)*, Trabzon 1996, s. 6; Saydam, *age*, ss. 63-81).
10. Seyit Sertçelik, “Rusya İmparatorluğu’nun Avrupa Yakasında Yaşayan Türklerin Demografik Dağılımı ve Çarlık Rusya’sının Türklere Yönelik Politikaları”, *Türkler*, C. XVI., YTY, Ankara 2002, s. 392.
11. Yakup Adaş, Dođankaya Köyü/Şereflikoçhisar/Ankara.
12. Ahmet Açıkl, Dođankaya Köyü/Şereflikoçhisar/Ankara.
13. Mehan Dağtekin, Şeker Köyü/Şereflikoçhisar/Ankara.